

PERVİN-İ İ'TİSÂMÎ VE "BÜLBÜL VE KARINCA" MESNEVİSİ

Esengül UZUNOĞLU SAYIN*

Öz

Çağdaş İran edebiyatının seçkin şairlerinden olan Pervîn-i İ'tisâmî, modern asırda klasik üslupla şiir yazan ilk kadın şairdir. Küçük yaşta edebiyatla meşgul olmuş, babasından ve seçkin öğretmenlerden ilk eğitimini almıştır. Pervîn, dönemin sorunlarını eleştirel bir dille şiirlerinde ifade etmiş, kısa ömrüne rağmen eşsiz şiirler yazmıştır. Şiirlerini sade ve akıcı bir üslupla kaleme almış olan şairin tek eseri kaside, gazel, musammat, mesnevi ve kıta nazım şekillerinden oluşan *Dîvân*'ıdır. Çalışmada Pervîn-i İ'tisâmî'nin hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi verildikten sonra, *Dîvân*'ında yer alan "Bülbül ve Karınca" adlı mesnevisi Türkçeye çevrilmiş, daha sonra söz konusu mesnevi biçimbilimsel yöntemle incelenerek mesnevinin yapısını meydana getiren unsurların metin içindeki işlevleri ayrı ayrı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Pervîn-i İ'tisâmî, Çağdaş İran Edebiyatı, Bülbül ve Karınca, mesnevi..

PARVIN E'TESAMI and MATHNAWI of NIGHTINGALE and ANT

Abstract

Parvin E'tesami, one of the distinguished poets of contemporary Iranian literature, was the first female poet to write poetry in classical style in modern century. She was busy with literature at a young age, she received her first training from his father and elite teachers. Parvin expressed the problems of the period in his poems with a critical language, despite his short life he wrote unique poems. She wrote her poems in a simple and fluent way, the only work of the poet is the the Diwan which consists of the ode, the ghazel, the musammat and the mathnawi. In this study, after giving information about Parvin E'tesami's life and his literary personality, her mathnawi in his *Diwan*, "nightingale and ant" translated into Turkish, then mathnawi examined by the morphological method, the functions of the elements that form the structure of the mathnawi have been tried to be explained separately.

Key Words: Parvin E'tesami, contemporary Iranian literature, nightingale and ant, mathnawi.

GİRİŞ

Pervîn-i İ'tisâmî, çağdaş İran edebiyatının tanınmış kadın şairlerindendir. Asıl adı Rehşende-yi İ'tisâmî olan şair 1285/1906 yılında Tebriz'de doğmuştur. Babası İ'tisâmü'l-mülk lakaplı Mîrzâ Yusuf Hân-i Âştîyânî'dir (ö. 1316/1937). Pervîn, Arap ve Fars edebiyatına ait ilk bilgileri babasından ve özel öğretmenlerden almıştır. Babasının arkadaşlarından Ali Ekber-i Dihhudâ (ö. 1334/1955) ve Meliku's-şuara (ö. 1330/1951) gibi şairlerin şiir meclislerine katılmıştır. Sâid-i Nefisî (ö. 1345/1966), Nîmâ Yûşicî (ö.

* Arş. Gör. Dr., Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e posta: esenguluzun@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-5338-8067.

1339/1960) ve Sâdık Hidâyet (ö. 1330/1951) haftanın belirli günlerinde Pervîn'in babasının evinde edebiyat toplantıları yapmış, Pervîn'de bu toplantılara katılmıştır. Bu toplantılar Pervîn'in yaklaşık yedi yaşında şiir söylemeye başlamasında etkili olmuştur (İnal Savi, 2007: 246-247; Nuhoglu, 2007: 45-46; Dihhûda, 1346 hş.: 292; Âryenpûr, 1350 hş.: 112; Ghaznavi, 2009: 15; Yaylalı, 2011: 123-126; Hâkimî, 2012: 50).

Pervîn sekiz yaşında babasının Fransızca yazdığı bir şiirini Farsçaya çevirmiş, on iki yaşında "ای مرغک (Ey Küçük Kuş)" adlı şiiri, daha sonra "گوهر و سنگ (Cevher ve Taş), ذره (Zerre), اشک یتیم (Yetim'in Gözyaşı), کودک آرزومند (Hırslı Küçük Çocuk), اندرزهای من (Öğütlerim), خزان (Sonbahar), فقر (Yoksulluk Üzüntüsü)" adlı şiirleri yazmıştır (Savi, 2007: 246; Ghaznavi, 2009: 27; Aslanoğlu, 2014: 16).

Babası Pervîn'i iyi bir eğitim alması için Amerikan Kız Koleji'ne göndermiş, on sekiz yaşında okulu başarıyla bitirmiş, bir süre aynı okulda öğretmenlik yapmış, daha sonra Tahran Üniversitesi'ne bağlı Yüksek Öğretmen Okulu'nun kütüphanesinde çalışmıştır. 1934/1312 yılında amcasının oğluyla evlenerek Kirmanşâh'a gitmiş; evlilikleri dokuz ay sürmüş, boşanarak Tahran'a baba evine geri dönmüştür. Genç yaşta tifo hastalığına yakalanan şair 5 Nisan 1941/1319'da Tahran'da vefat etmiştir (Savi, 2007: 247; Nuhoglu, 2007: 45-46; Dihhudâ, 1346 hş.: 292; Ghaznavi, 2009: 17-18; Hâkimî, 2012: 50).

Modern dönem İran şairlerinden olan Pervîn'in tek eseri kaside, gazel, mesnevi, musammat ve kıta nazım şekilleriyle yazmış olduğu beş bin altı yüz altı beyitten oluşan *Dîvân*'ıdır. Divanındaki şiirlerinde daha çok kadın eğitiminden ve kadının ülke refahındaki yerinden bahsetmiş; İran toplumundaki eksiklikleri, eğitim ve öğretimin yetersizliğini, vatan ve tabiat sevgisini işlemiştir. Pervîn'in divanı ilahi mesajlarla, tavsiye ve öğütlerle, kader ve kaza kavramlarıyla doludur. Arapçayı çok iyi bilmesine rağmen divanında Arapça kelimeleri çok az kullanmıştır. (Savi, 2007: 246-247; Ghaznavi, 2009: 27; Aslanoğlu, 2014: 37).

Şair, şiirlerinde akıcı ve sade bir dil kullanmış; zor ve anlaşılmaz ifadeler kullanmaktan kaçınmıştır; benzetme, hikâye ve öykü tarzını kullanarak, şiirlerinin okuyucunun zihninde şekillenmesine sebep olmuştur. Dili, Menûçehrî-yi Damğânî (ö. 432/1040), Nâsır-ı Husrev (ö. 481/1088), Sa'dî (ö.791/1412), Mevlânâ (ö. 672/1273) ve Hâfız (ö. 792/1390) gibi şairlerin diline yakındır. Şiirleri yalnız kulağa değil, ruha da hitap etmektedir. (Yaylalı, 2011: 124).

Şiirlerini hemen hemen tüm klasik şiir kalıplarını kullanarak yazmış olan Pervîn, unutulmaya yüz tutmuş münazara türüne yeniden hayat vermiştir. Kaleme aldığı ahlâkî ve öğretici münazaralarında cansız varlıkları birer karaktere bürümüş, onlara insana ait özellikler vererek onları kişileştirmiş ve bu sayede şiire yeni bir heyecan getirmiştir (Nuhoglu, 2007: 48; Ghaznavi, 2009: 28; Aslanoğlu, 2014: 21-22).

Pervîn'in çalışmaya konu olan Bülbül ve Karınca adlı mesnevisi fabl türünde kaleme alınmıştır. Fabl, hayvanların diliyle yazılan veya halk arasında sözlü olarak yayılan efsanevi ve destansı hikâyelerdir. Bir diğer ifadeyle fabl, hayvanlara ve bitkilere insana ait özelliklerin verildiği, topluma ahlak dersi vermek amacıyla

yazılmış, hayal ürünü olan, kısa ve hareketli hayvan hikâyeleridir (Çiftçi, 1999: 58; Karagöz, 2015: 353; Cengiz-Duran, 2017: s. 31).

Bülbül ve Karınca arasında sözlü ve karşılıklı tartışma şeklinde geçen hikâyede güle aşkıyla tanınan, bahar mevsimi gelince coşan, şarkılar söyleyen, yarınını düşünmeden baharın keyfini çıkaran Bülbül ve çalışkanlığıyla bilinen, kış için hazırlık yapıp azık toplayan Karınca'nın hikâyesi anlatılmıştır. Mesnevide teşhis, telmîh, istiâre, mürâât-i nazîr, hüsn-i ta'lîl, tezâd, suâl ve cevâb, mecâz, tensîku's-sıfât gibi birçok sanata yer verilmiştir. Altmış üç beyitten oluşan şiir, aruz vezni kalıplarından serî-i matvî-yi maktu-i arûz-i mevkuf-i zarb yani; müfte'ilün, müfte'ilün, fâ'ilât vezninde yazılmıştır.

"Bülbül ve Karınca" mesnevisine, yazar ve dönem gibi metin dışı unsurları devre dışı bırakarak, sadece metin içi unsurlarla ilgilenen bir inceleme yöntemi olan biçimbilimsel bir yaklaşımda (Propp, 2008: 8; Ay, 2014: 119) bulunulmuştur.

Bülbül ve Karınca mesnevisi, biçimbilimsel çözümleme yönteminin şu esaslarına dayanılarak incelenmiştir:

1. Bülbül ve Karınca'da Kesitler (Olay Örgüsü)
2. Bülbül ve Karınca'da Şahıslar
3. Bülbül ve Karınca'da Mekân
4. Bülbül ve Karınca'da Zaman
5. Bülbül ve Karınca'da Nesneler (Aranılan Objeler)
6. Bülbül ve Karınca'da Sorunlar ve Çözümleri

Bülbül ve Karınca Mesnevisi ve Türkçeye Çevirisi

گشت طربناک بفصل بهار	بلبلی از جلوهی گل بی قرار
رقص کنان بال و پری برفشاند	در چمن آمد غزلی نغز خواند
تا که بشاخ گل سرخ آرمید	بیخود از این سوی بدانسو پرید
مورچه‌ای دید بیای درخت	پهلوی جانان چو بیفکند رخت
با همه خردی، قدمش استوار	با همه هیچی، همه تدبیر و کار
رایت سعیش نشود واژگون	ز انده ایام نگردد زبون
پا ننهد جز بره خویشتن	قصه نراند ز بتان چمن
کرد یکی لحظه تماشای مور	مرغک دلداده بعجب و غرور
مور ندیدم چو تو کوتاه نظر	خنده کنان گفت که ای بیخبر
وقت غم و توشه‌ی انبار نیست	روز نشاط است، گه کار نیست
دولت جان پرور نوروز بین	همره‌ی طالع فیروزبین
هین بنشین، می‌شنو و می‌نگر	هان مکش این زحمت و مشکن کمر
معجزه‌ی ابر گهرریز را	نغمه‌ی مرغان سحرخیز را
غافل، ای عاشق بیصبر و تاب	مور بدو گفت بدینسان جواب
قهقه‌ی کبک دری هفته‌ایست	نغمه‌ی مرغ سحری هفته‌ایست
نوبت سرمای زمستان رسد	روز تو یکروز بیایان رسد
جایگه توش و نوائی بساز	همچو من ای دوست، سرانی بساز
نیست جز از مایه‌ی ما، سود ما	بر نشد از روزن کس، دود ما
تا نروم بر در بیگانه‌ای	ساخته‌ام بام و در و خانه‌ای
ما هنر اندوخته‌ایم و تو عار	تو بسخن تکیه‌کنی، من بکار
مزد مرا هر چه فلک داد، داد	کارگر خاکم و مزدور باد
بس هنرم هست، ولی تنگ نیست	لانه بسی تنگ و دلم تنگ نیست

پارگی وقت رفو میکنم
روزی ما کرد سپهر آنچه داشت
بالش ما همت ما بود و بس
گرد کن آذوقه‌ی فردای خویش
بنگر از آغاز، سرانجام را
کار، گرانسنگتر است از سخن
چرخ بلند از تو کند بازخواست
دهر بدوش تو نهد بارها
میبردش فتنه‌ی باد خزان
مسلمه‌ی توبه به مستان مگو
باد چرا میبردش خاک نیست
دامن گل بستر ما شد مدام
آگه ازین فرصت کوتاه نشد
هر سحرش چشم بدت دور گفت
باغ و چمن رونق جاوید داشت
گشت خریف و گه جولان گذشت
برگ ز گل، غنچه ز گلشن فتاد
وان گل صد برگ بیغما برفت
شام خوشی، روز وصالی نماند
گلبن پژمرده بهانی نداشت
راحت از آن عاشق شیدا ربود
موسم هشیاری مستان شده
دانه و آذوقه نیندوخته
دست طلب نزد همان مور برد
مور کجا، مرغ سلیمان کجا
نیک بیندیش کجا دیده‌ای
منعم دوشینه چرا بی نواست
رقص کنان، نغمه زنان دیدمت
صحبت زیبا صنمی داشتی
طعنه بخاموشی ما میزدی
خاطرت آسوده و خشنود بود
چونی و چونست نگارین تو
میشنوی؟ آن گل نوزاد مرد
گرسنه‌ام، برگ و نوائیم ده
ریزه خور مور بجز مور نیست
نیست گه کار، بسی خسته‌ایم
توشه‌ی سرمای زمستان ماست
شاهد دولت بکنار آیدت
شاخ گلی روید و باری دهد
پخته ندادیم بسودای خام
چون تو در ایام شتا، ناشتاست

کار خود، ای دوست نکو میکنم
شبچره داریم شب و روز چاشت
سر ننهادیم بیالین کس
رنجه کن امروز چو ما پای خویش
خیز و بیندای به گل، بام را
لانه دل‌افروزتر است از چمن
گر نروی راست در این راه راست
گر نشوی پخته در این کارها
گل دو سه روزیست ترا میهمان
گفت ز سرما و زمستان مگو
نو گل ما را ز خزان باک نیست
ما ز گل اندود نکردیم بام
عاشق دلسوخته آگه نشد
شب همه شب بر سر آتشاخه خفت
کاش بدانگونه که امید داشت
چونکه مهی چند بدینسان گذشت
چهر چمن زرد شد از تند باد
دولت گلزار بیکجا برفت
در رخ دلدار جمالی نماند
طرح چمن طیب و صفائی نداشت
دزد خزان آمد و کالا ربود
دید که هنگام زمستان شده
خرمنش از برق هوی سوخته
اندهش از دیده و دل نور برد
گفت چنین خانه و مهمان کجا
گفت یکی روز مرا دیده‌ای
گفت حدیث تو بگوش آشناست
در صف گلشن نه چنان دیدمت
لقمه‌ی بی دود و دمی داشتی
بر لب هر جوی، صلا میزدی
بسترت آنروز گل آمود بود
ریخته بال و پر زرین تو
گفت نگارین مرا باد برد
مرحمتی میکن و جائیم ده
گفت که در خانه مرا سور نیست
رو که در خانه‌ی خود بسته‌ایم
دانه و قوتی که در انبان ماست
رو بنشین تا که بهار آیدت
چرخ بکار تو قراری دهد
ما نگرفتیم ز بیگانه وام
مورچه گر وام دهد، خود گداست

(İ'tisâmî, 1386 hş.: 48-50)

*Bahar mevsiminde gülün cilvesinden huzursuz olan bülbül neşelendi.
Çimene geldi, güzel bir şarkı söyledi, dans ederek kolunu kanadını salladı.*

Pervîn-î İ'tisâmî ve “Bûlbûl ve Karınca” Mesnevisi

Kırmızı gülün dalına konup yerleşebilmek için kendinden geçmiş bir şekilde bu tarafa o tarafa uçtu.

Yatağını sevgilinin yanına serince, ağacın dibinde bir karınca gördü.

Onca zayıflığına, güçsüzlüğüne rağmen hep çaba ve çalışma içerisinde, o kadar küçük olmasına rağmen adımları sağlamdır.

Dünya gamına yenilmez, çabalamaktan vazgeçmez.

Çimenin güzellerine hikâye anlatmaz, kendi yolundan başka bir yola ayak basmaz.

Zavallı, âşık kuş şaşkınlıkla ve kibirle bir süre karıncayı seyretti.

Gülümseyerek dedi ki ey gafil, senin gibi akılsız bir karınca görmedim.

Mutluluk günüdür, iş zamanı değil; keder ve azık biriktirme vakti değildir.

Kutlu talihin yoldaşlığına bak; baharın can bahşeden talihine bak.

Bırak, bu zahmeti çekip belini bükme; hadi otur, dinle ve izle.

Seher vakti uyanıp öten kuşların namesini [dinle], inciler döken bulutun mucizesini [izle].

Karınca ona bu şekilde cevap verdi: Gafilsin ey sabırsız ve tahammülsüz âşık.

Seher kuşunun namesi bir hafta, deredeki kekliğinin kahkahası bir haftadır.

Senin günün de bir gün sona erer, kışın soğuk zamanı gelir.

Ey dost, benim yaptığım gibi sende [kendine] kışın kalacağın bir ev yap.

Başkasının bacasından bizim dumanımız çıkmaz, bizim faydamız ancak kendi malımızdır.

Bir yabancının kapısına gitmeyeyim diye bir çatı, bir kapı ve bir ev yapmışım.

Sen söze güveniyorsun, ben ise işe [güveniyorum]; biz sanat biriktiriyoruz, sen ise şöhret [biriktiriyorsun].

Toprağın işçiyim, rüzgârın çalışanıyım; benim ücretim her neyse felek verdi, verdi.

Evim oldukça dar; ancak [bu] benim için sıkıntı değil; çok hünerim var fakat şöhretim yok.

Ey dost işimi iyi yapar, boş vakitlerimi doldururum.

Gece, gündüz ve kuşluk vakti [için] kırıntımız var, felek neye sahipse bize onu rızık [olarak] verdi.

Kimsenin yastığına baş koymadık, bizim yastığımız bizim çabamızdı hatta dahası.

Bugün bizim gibi zahmet çek, kendine yarının azığını topla.

Kalk ve çatını gülden yap, (işin) başını ve sonunu düşün.

Yuva çimenden daha güzeldir, iş (yapmak) konuşmaktan daha değerlidir.

Eğer bu doğru yolda doğru gitmezsen yüce felek seni sorguya çeker.

Eğer bu işlerde becerikli olmazsan, felek omzuna yükler koyar.

Gül, sana iki üç günlük misafirdir, hazan rüzgârının fitnesi onu götürür.

Soğuktan ve kıştan bahsetme, tövbe meselesini sarhoşlara söyleme.

Bizim goncamızın hazandan korkusu yoktur, toprak değil ki rüzgâr onu götürsün.

Biz çatımızı gülle kaplamadık, gülün eteği daima bizim yatağımız oldu.

Gönlü yanmış âşık gafildir [haliyle] bu küçük fırsattan da haberi yoktur.

Gecelerce o dalın üzerinde yatıp uyudu, her seher vakti ona “kem göz senden uzak olsun” dedi.

Keşke ümit ettiği gibi bahçe ve çimenin tazeliği hep kalsaydı.

Bu şekilde birkaç ay geçtikten sonra sonbahar geldi, gezip dolaşma zamanı bitti.

Rüzgârın sertliğinden çimenin yüzü sarardı, yaprak gülden, gonca gül bahçesinden düştü.

Gül bahçesinin görkemi birdenbire yok oldu, o yüz yapraklı gül talan oldu.
Sevgilinin yüzünde güzellik kalmadı, mutlu bir akşam, kavuşma günü kalmadı.
Çimende temizlik ve saflık kalmadı, solmuş gülfidanının kıymeti kalmadı.
Hazan hırsızlığa geldi ve her şeyi çaldı, o perişan âşıktan huzuru çaldı.
(Bülbül) kış mevsiminin geldiğini ve sarhoşların ayılma mevsiminin geldiğini gördü.
Onun harmanı aşk kıvılcımıyla alevlenmiş, yem ve azık biriktirmemişti.
Üzüntüsü gözden ve gönülden ışığı götürdü, arzu elini bizzat o Karınca'ya uzattı.
Karınca şöyle dedi: Böyle ev ve böyle misafir nerede? Karınca nerede? Süleyman'ın kuşu nerede?

Bülbül bunun üzerine "bir gün beni görmüştün, iyi düşün nerede görmüştün" dedi.
-Karınca- "sesin kulağıma tanıdık geliyor, dün zengin olan neden fakirleşmiş?
Gül bahçesinde seni bu şekilde görmedim; raks edip, şarkı söylerken gördüm.
Zahmetsiz yiyeceğin vardı, güzel yüzlü sevgiliyle sohbet ediyordun.
Her ırmağın kenarında şarkı söylüyordun, bizim sessizliğimizi eleştiriyordun.
O günlerde yatağın dizili güllerdi, gönlün rahat ve hoşnuttu.
Senin altın renkli kolun kanadın dökülmüş, nasılsın? Sevgilin nasıl?" dedi.
Bülbül bunun üzerine "benim sevgilimi rüzgâr götürdü, duyuyor musun? O yeni doğmuş gül soldu.

Merhamet et, bana bir yer ver; açım, yemek ver" dedi.
-Karınca- "Benim evimde misafirlik yer yoktur, Karınca'dan başka kimse sofraya kırıntısını yemez.

Git; evimizin kapısını kapattık, iş zamanı değildir, çok yorgunuz.
Bizim heybemizde olan yem ve azık, kışın soğukunda yiyeceğimiz azıktır.
Bahar gelene kadar, görkemli güzel yanına gelene kadar git, otur.
Felek senin işine uygun bir karar verir, gülün dalı yeşerir ve meyve verir.
Biz yabancından borç almayız, boş ümitle pişmiş (hazır) yemeği vermeyiz.
Karınca eğer borç verirse, kendi yoksullaşır, senin gibi kış günlerinde aç kalır" dedi.

1- Bülbül ve Karınca'da Kesitler (Olay Örgüsü):

"Bülbül ve Karınca" mesnevisinin olay örgüsünün daha iyi anlaşılması için kesitlere ayırmak uygun olacaktır.

(Aşağıda kesitlerden sonra parantez içinde verilen rakamlar, bu kesitlerin mesnevinin hangi beyitleri arasında yer aldığını ifade etmektedir.)

Birinci Kesit (1-3):

Olay örgüsüne giriş sağlayan bu kesitte (Gökhan, 2011: 300), ön plana çıkan unsurlar gül, bülbül ve bahar mevsimidir. Farsçada genel anlamı çiçek olan gül; Fars şairleri için saflığın, güzelliğin, aşkın ve tutkunun sembolü, ilkbaharın müjdecisi, neşe ve sevinç kaynağıdır. Kış mevsiminin rahavetinden kurtulup doğanın yeşermesinin, gülün bahçeye gelmesinin, eğlence meclislerinin kurulmasının, âşıkların ve bülbüllerin coşkuyla şarkılar söylemesinin habercisidir (Kurnaz, 1996: 220; Pala, 2012: 172).

Bunların yanı sıra gül denince akla bülbül ile arasındaki aşk gelmektedir. Bu aşk kulaktan kulağa ve dilden dile yayılmış destanlaşmıştır. Bülbül, güle olan aşkından şarkılar söyleyip inleyen bir âşıktır. Bülbülün bütün neşesi gül olduğu süredir. Gülden ayrılınca ağlayıp ah eder.

Bu kesitte de baharın gelip gülün goncalarını çıkarıp açmasıyla, Bülbül'ün gönlündeki ve hallerindeki değişiklikler anlatılmıştır. Şair bahar mevsimi ve bülbülü aynı yerde kullanarak gülün bahar mevsiminde ortaya çıkmasını, bülbülün bu mevsimde ötmesini, bahar mevsiminin yeniden doğuş, eğlenme, zevk ve aşk mevsimi olduğunu hatırlatmıştır. Gülün cilvesinden ve ayrılığından huzursuz olan bülbülün bahar gelince neşesi yerine gelmiş ve çimene gelerek gül için şarkı söyleyip dans etmiştir. Baharın gelişinden ve sevgilinin güzelliğinden mest olmuş, kendinden geçmiştir.

Beyitlerde ayrıca; şair teşhis sanatını kullanarak, insana ait özelliklerden olan cilve yapmayı güle; mutlu olmayı, şarkı söylemeyi ve dans etmeyi de bülbüle yüklemiştir. Bunlara ek olarak bahar mevsimi, gül, bülbül, çimen gibi tür bakımından benzer kelimeler de bir arada kullanılarak mürâ'ât-i nazîr sanatından faydalanılmıştır.

İkinci Kesit (4-7):

Bülbül, gülün dalına yerleşince gül ağacının dibinde bir karınca görmüş, onun zayıflığına ve küçük cüssesine rağmen çalışma ve çabalama içerisinde olduğu dikkatini çekmiştir. Beyitlerde Karınca sadece kendi işiyle meşgul olan, dünyayla ve içindekilerle işi olmayan, yarının kaygısına düşmüş, kendine sadece çalışmayı ve azık toplamayı hedef edinmiş bir karakterin sembolü olmuştur.

Bu kesitte Karınca tanıtılmıştır. Beyitlerde Karınca'nın asli özellikleri tanıtıldıktan sonra, Karınca'nın tezat içerisinde verilen zayıflığı ve acizliğine rağmen çalışkanlığı, çabalaması işlenmiştir. Karınca'nın en önemli özelliklerinden olan çalışkanlık hikâyede yüceltilen bir özellik olarak karşımıza çıkmıştır. Daha sonra Karınca'nın dünya işleriyle meşgul olmadan sadece kendi işine bakması, hiçbir şeye ve kimseye kulak asması ve ondan yardım dileyen Bülbül'ü geri çevirmesinden dolayı bencillik vasfı anlatılmıştır.

Beyitlerde şair, Karınca'yı tedbirli, çalışkan, dünyadaki sıkıntılardan habersiz, adımları sağlam olarak zikretmiş ve onun için birden fazla sıfatı peş peşe kullanmıştır. Bu yönleriyle Karınca bütün olumlu ve güzel vasıfları kendi içinde barındırmıştır.

Üçüncü Kesit (8-37):

Bu kesitte mesnevîdeki özneler arasında karşılıklı konuşma başlamıştır. Bülbül, Karınca'ya baharın geldiğini ve mutluluk günü olduğunu söylemiş ve bülbüllerin namelerine kulak vermesini ve bahar yağmurundan nasiplenmesini tavsiye etmiştir. Bülbül'e göre Karınca'nın azık toplayıp sadece çalışması onun güzelliklerden habersiz olmasına sebep olmuştur. Karınca ise seher bülbülünün namesinin, kekliğin kahkahasının geçici olduğunu söylemiş ve Bülbül'ü de kendisi gibi kış için hazırlık yapmaya davet etmiştir. Bülbül, Karınca'dan kıştan ve soğuktan bahsetmemesini istemiş; çünkü Bülbül sonbaharın geleceğine ve gülün solup gideceğine inanmamış, gecelerce, günlerce gülün dalında uyuyarak gülün güzelliğinin daimî olması için dua etmiştir.

Beyitlerde, bulutun inci yağdırması gibi kelimeler kullanılarak yağmurun yağması kinayeli bir şekilde anlatılmıştır. Karınca, Bülbül'le kendini karşılaştırarak "biz sanat yapıyoruz, sen ise şöhret!" diyerek kendini gücü ve emeğiyle yaptığı işlerden dolayı sanatkar olarak tanımlamış, Bülbül'ü ise sesiyle meşhur olan bir sanatçı olarak vasıflandırmıştır.

Dördüncü Kesit (38-45):

Bu kesitte sonbahar gelmiş, çimen sararmış, gül ve gonca solmuş, dalından düşmüştür. Gülün güzelliği kalmamış, sonbahar rüzgârı her şeyi darmadağın etmiş ve aşığın huzurunu götürmüştür. Baharın gelişiyse sarhoş olup kendinden geçenler sonbaharın gelişiyse kendine gelmiştir. Bülbül için bahar mevsiminde zamanını boşa geçirmenin karşılığını alacağı günler gelmiş. Baharda eğlence ve raks düşkün olan Bülbül, sonbaharın gelişiyse kendine gelmiştir. Karınca'dan yiyecek istemiş ve evine misafir olarak kabul edilmeyi talep etmiştir.

Beşinci Kesit (46-56):

Karınca'nın Bülbül'e ders verdiği kesittir. Bülbül sonbaharın gelmesiyle içinde bulunduğu zor durumu Karınca'ya ifade etmiş ve ondan yardım istemiştir. Karınca, Bülbül'ün bu isteğine karşılık vermemiş; ona bahar mevsimindeki tavırlarını ve halini hatırlatmıştır. Bülbül şarkı söylerken kendisinin çalıştığını ve çalışmasından dolayı da Karınca'nın onu eleştirdiğini söylemiştir. Karınca Bülbül'e sonbaharın gelmesiyle sevgilisinin nerede olduğunu, altın renkli kanadının nerede olduğunu sormuş, Bülbül ise sevgilisi olan gülü sonbahar rüzgârının götürdüğünü söylemiş ve üzülmüştür. Bülbül, Karınca'nın kendisine yardım etmeyeceğini bu kesitte anlamıştır.

Beyitlerde Bülbül ve Karınca birbirleriyle konuşmuştur. Ayrıca Karınca, Bülbül'e "*Böyle ev ve böyle misafir; Karınca nerede? Süleyman'ın kuşu nerede?*" diye sorarak evinin küçük ve kendine yetecek kadar olduğunu, misafir kabul edecek kadar büyük olmadığını söylemiş, evini küçüklük bakımından karıncaya, misafir olmak isteyen Bülbül'ü ise büyüklüğü bakımından Hüdhüd'e benzeterek leff ü neşr-i müretteb sanatından faydalanmıştır. Bülbül'e Hüdhüd gibi büyük olduğundan evinde ona yer olmadığını ifade etmiş ve Süleymân peygamber ve onun kuşu Hüdhüd'e işaret etmiştir.

-Karınca- "*sesin kulağıma tanıdık geliyor, dün zengin olan neden fakirleşmiş?*" demiş ve Bülbül'e "*Ne oldum dememeli ne olacağım demeli*" atasözünü hatırlatmış, dün sahip olduklarının bugün elinde olmadığını, zenginliğinin giderek fakirleştiğini ve dün küçümsediği kişiye muhtaç olduğunu ve küçümseme sırasının kendine geldiğini söylemiştir.

Altıncı Kesit (57-63):

Bu kesitte Karınca, Bülbül'e hayat dersi vermiştir. Evini ve azığını Bülbül ile paylaşmanın kendini zor duruma ve açlığa sürükleyeceğini ifade ederek onu reddetmiştir. Mesnevide bugünü için yaşayan, yarın için çalışıp çabalamayanların, tutumlu olmayanların sonunda düşeceği durum özlü bir şekilde anlatılmıştır. Buradaki caydırıcı öge Bülbül'ün yatacak yerinin ve azığının olmamasından, soğuktan ve

açlıktan ölmesi değil alay konusu olma, toplumda güç duruma düşme ve onurunun zedelenmesi durumu olmuştur.

2. Bülbül ve Karınca'da Şahıslar ve Bakış Açıları:

2.1. Anlatıcı: Mesneviyi anlatan kişidir. Bu mesnevinin anlatıcısı Pervîn'dir.

2.2. Karınca: Mesnevinin anlatıcısına göre Karınca iyi kahramandır. Çalışkanlığı ve tutumluluğuyla mesnevide övülmüştür. İyi huylarına rağmen mesnevide sadece kendini düşünmesi ve Bülbül'e yardım etmemesi yönleriyle bencilliği de işlenmiştir.

2.3. Bülbül: Mesnevinin anlatıcısına göre Bülbül kötü kahramandır. Bahar mevsiminde gülün dalında yaşaması, gül için şarkı söyleyip dans etmesi ve eğlenmesi, kış için hazırlık yapmaması, azık toplamaması gibi yönleriyle tembel bir karakter olarak işlenmiştir.

2.4. Gül: Bülbülün sevgilisidir. Bahar mevsiminde açar, bülbüle cılve yapar ve sonbahar gelince solmuştur.

2.5. Keklik: Sadece bir beyitte bahar mevsiminde dere kenarında ötmesi yönüyle bahsedilmiştir. Bahar mevsiminin geçmesiyle artık ötmeyeceği ifade edilmiştir.

3. Bülbül ve Karınca'da Mekân

3.1. Gül Bahçesi: Mesnevide olayın geçtiği yerdir. Mekân adı olarak gül bahçesi zikredilmese bile hikâyenin anlatımından ve yeşillik unsurlarının kullanılmasından dolayı mekân olarak gül bahçesinden bahsedilebilir. Mesnevide de anlatıldığı gibi bahar mevsiminin gelişiyiyle doğa yeşermiş, ağaçlar yaprak açmış, çiçekler goncalarını çıkarmıştır. Bu yönleriyle bahar mevsimi ve yeşillik; tazeliği, yeniden doğuşu ve canlılığı simgelemektedir. Bülbül için gül bahçesi eğlence, mutluluk ve maşuğu temsil etmiş, Karınca için ise çalışıp çabalama yeri olmuştur.

3.2. Ev: Mesnevide iki ev vardır. Bunlardan biri Karınca'nın evidir. Karınca baharın ve yazın sıcak günlerinde kendini kışın soğuklarından koruması için ev yapmıştır. Bu evi aslında kimseye muhtaç olmadan rahat ve huzur içinde bir kış mevsimi geçirmek için yapmıştır. Karınca'nın evi gülün dibine kurmuştur. Burada mutlu ve huzurlu günler geçirmiş ve yazın yorgunluğunu atmıştır. Karınca bu ev sayesinde hayatta kalma mücadelesini kazanmış ve dış dünyadaki olumsuzluklardan kendini korumuştur. Aslında gerçek kalkan Karınca'nın iradesi, çalışkanlığı ve azmi yani kendisi olmuştur.

Bülbül'ün evi ise gülün dalındadır. Sadece bahar ve yaz mevsiminde yaşayabileceği sonbaharın rüzgârıyla yıkılan bir evi vardır. Bu sebepten de bülbülün kış mevsiminde evi yoktur. Kışın soğuktan ölmek için eve muhtaçtır. Yazın yaptığı tembellikten ve eğlence düşkünlüğünden dolayı kışın dış etkenlerden etkilenmek, hatta hayat mücadelesi vermek zorundadır. Ayrıca Bülbül'ün evinin gülün dalında, Karınca'nın evinin ise gülün dibinde oluşu mesnevide sosyal statü olduğunu yani alt-üst ilişkisini göstermektedir. Mesnevinin başında üst statüde olan Bülbül, mesnevinin sonunda Karınca'nın kapısını çalarak ondan yardım dileyecek ve alt duruma

düşecektir. Alt düzeyde olan Karınca ise çalışkanlığı ve azmiyle üst statüye geçecek, Bülbul ile yer değiştirmiştir.

4. Bülbul ve Karınca'da Zaman

Mesnevîde bahar ve kış olarak iki ana zaman vardır. Mesnevînin başladığı ilk zaman bahar mevsimidir. Bahar mevsimi çalışma, azık toplama ve eğlenme zamanı olarak işlenmiştir. Karınca bu sürede çalışmayı, Bülbul ise eğlenmeyi tercih etmiştir. Kahramanların tercihi onların mesnevînin sonundaki durumunu etkilemiştir.

Mesnevîdeki ikinci zaman kış mevsimidir. Bu mevsim kahramanların hallerinin anlatıldığı ve bahar ayındaki tercihlerinin sonuçlarını aldığı aydır. Bülbul bu mevsimde evsizlik ve açlıkla baş başa kalmış, Karınca için ise evinde tatlı istirahat günleri başlamıştır.

5. Bülbul ve Karınca'da Aranılan Objeler (Nesneler)

"Bülbul ve Karınca" mesnevîsinde olayların akışına yön veren iki temel aranılan obje vardır. Bunlardan biri hikâyenin olay örgüsüne yön veren, bahar gelince goncalarını açan, Bülbul'ün mutlu olmasını sağlayan ve Bülbul için vazgeçilmez bir unsur olan güldür. Gül, hikâyenin başında güzelliği sayesinde Bülbul için mutluluk kaynağı olmuş, hikâye boyunca da Bülbul'ün tembellik yapmasının sebebi olmuştur. Hikâyenin sonunda ise sonbaharın gelmesiyle solmuş, Bülbul'ü terk etmiş, Bülbul'ün başkalarına muhtaç olmasına, evsiz kalmasına sebep olmuştur. Bütün bunlardan dolayı gül, Bülbul için aranılan objedir.

Mesnevîde aranılan ikinci obje ise kış mevsimidir. Kış mevsimi, bahar ayını çalışma ve çabalama içerisinde geçiren Karınca için rahata ve feraha erdiği, yazın yorgunluğunu atabileceği aydır. Bu mevsimde Karınca bahar mevsiminde biriktirdiği azığının ve yaptığı evinin keyfini çıkaracaktır. Bu sebepten Karınca için aranılan obje onu rahatlığa erdirecek olan kış mevsimidir.

6. Bülbul ve Karınca'da Sorunlar ve Çözümler

Mesnevîde yaşam ve ölüm, çalışkanlık ve tembellik arasında bir bağlantı kurulmuştur. Karınca kışın yaşamını rahat sürdürebileceği kadar yiyeceği çalışkanlığı ve tutumluluğuyla temin etmiştir. Böylece Karınca için bahar mevsiminde çalışmanın getirdiği zorluklar rahatlığa ve emniyete dönüşmüştür. Bülbul ise bahar mevsiminde gününü eğlenceyle geçirmiş, kış mevsimi gelince soğuk ve açlık sebebiyle ölüm korkusuyla yüz yüze gelmiştir.

Karınca'nın toplum nazarında oluşturduğu algıya bakmak gerekirse, Karınca'nın en dikkat çekici özelliği cılız ve narin vücuduna rağmen çalışkan oluşudur. Öyle ki çalışkanlık Karınca ile özdeşleşmiştir. Karınca çalışkanlığı sayesinde kışın soğukta kalacak bir evi ve yiyeceği olması gerektiğini düşünmüş ve çalışıp çabalayarak gülün dibinde kendine bir ev yapmış, kışın hayatına devam edecek kadar da azık biriktirmiştir. Karınca bütün bu güzel huyuna rağmen mesnevînin gidişatında Bülbul'e yardım etmemesi ve yalnızca kendini düşünmesiyle bencil olarak da vasıflandırılmıştır.

Pervîn-i İ'tisâmî ve “Bülbül ve Karınca” Mesnevisi

Bülbülün toplum nazarındaki algısı ise bahar mevsiminde gül için şarkı söylemesi, dans etmesi ve vaktini sadece eğlenerek geçirmesi sebebiyle tembelliktir. Sadece eğlenerek vaktini geçirmesinden ve yarını düşünmeden kış için hiç hazırlık yapmamasından dolayı mesnevide kendi sonunu kendi elleriyle hazırlamıştır. Kış için kendine ev yapmamış, azık toplamamış, aksine tedbir halinde olan Karınca'yı aşağılamıştır. Mesnevide Bülbül toplum tarafından onaylanmayan davranışa ve kişiliğe sahip insanı temsil etmektedir.

SONUÇ

Pervîn'in toplumda bir yere sahip olan Bülbül ve Karınca'yı bu mesnevide işlemedeki amaç, insanları iyiliğe davet etmektir. Şair, okuyucuya öğüt vermek amacıyla bu mesnevide Bülbül ve Karınca'yı araç olarak kullanmış, ibret verici ve sosyal mesaj içeren bir mesnevi yazmıştır.

Biçimbilimsel yöntemle incelenen “Bülbül ve Karınca” mesnevisinden farklı birçok sonuç çıkarılabilir. Mesnevinin başkahramanlarından olan Bülbül tedbirsizliği nedeniyle aç kalmıştır. Bülbül, zamanını boşa harcamış, zaman konusunda müsriflik yapmış, telafisi olmayan zamanı düşüncesiz bir şekilde harcamıştır. Bülbül, bahar mevsiminde günlerini boşa geçirmesinin karşılığını kış mevsiminde açlıkla yüz yüze kalarak ödemiştir.

Mesnevinin diğer başkahramanı azim ve çabanın timsali olarak tanıtılan Karınca'nın kış mevsimine kapısına gelip, kendinden ev ve azık isteyen Bülbül'e yardım etmeyip ona kendince hayat dersi vermesi ve onun çaresiz haline kayıtsız kalması sosyal dayanışma açısından kötü bir örnek olmuştur.

Mesnevide bugün alınan tedbirin, yarın için rahat ve huzur olduğu, yarını düşünerek yaşanması, vaktin iyi değerlendirilerek başkasından gelecek yardıma güvenip yaşanmaması gerektiği anlatılmıştır.

KAYNAKÇA

- Âryenpûr, Y. (1350 hş.), Ez Sabâ Tâ Nîmâ, Tahran: İntişârât-i Zevvâr.
Aslanoğlu, O. (2014), Pervîn-i İ'tisâmî Divanı'nın Tahlili, Doktora Tezi, Erzurum.
Ay, İ. (2014), Akşemsettinzâde Hamdullah Hamdî'nin “Yusuf Ve Züleyha” Mesnevisi Üzerine Biçimbilimsel Bir İnceleme”, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, 8: 117-142.
Cengiz Ş.; Duran, E. (2017), “Hayvan Masalları (Fabl) Üzerinde Deneysel Bir Araştırma: Çocuklar Deyimlerden Ne Anlıyor?”, Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 13: 29-50.
Çiftçi, H. (1999), “Bir Fabl Olarak Fare ve Kedi Hikâyesinin Arkasındaki Mesaj”, Akademik Araştırmalar Dergisi, 1: 57-66.
Dihhudâ, A. E. (1346 hş.), Luğâtname, Tahran: İntişârât-i Dânişgâh-i Tehrân.
Ghaznavi, M. (2009), “Pervin İ'tisâmî'nin Şiirlerinde Sosyal Durum”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
Gökhan, A. (2011), “Sadık Hidayet'in “Lale” Adlı Öyküsüne Göstergebilimsel Bir Yaklaşım”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15: 299-309.

- Hâkimî, İ. (2012), Çağdaş İran Edebiyatı (Çev. Şadi Aydın), Ankara: Anekdot Yayınevi.
- Harman, Ö. F.; -Kurnaz, C. (1998), "Hüdhüd", Diyanet İslam Ansiklopedisi, 18: 461-462.
- İ'tisâmî, P. (1386 hş.), Divân-i Pervîn-i İ'tisâmî, Tahran: Neşr-i Sâlis.
- İnal Savi, S. (2007), "Pervîn-i İ'tisâmî", Diyanet İslam Ansiklopedisi, 34: 246-247.
- Karagöz, B. (2015), "Fablların Pedagojik Karakteristiği Üzerine Bir Analiz", Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2: 353-362.
- Kurnaz, C. (1996), "Gül", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 14: 219-222.
- Nuhoğlu, G. (2007), "Pervin-i İ'tisami ve Şiirlerinde Kadın Konusu", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Mecmuası, 9: 45-70.
- Pala, İ. (2012), Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Propp, V. (2008), Masalın Biçimbilimi (Çev. Mehmet Rifat- Sema Rifat), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yaylalı, Y. (2011), "Pervîn-i İ'tisâmî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Lutf-i Hak Mesnevisi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Şarkiyat Mecmuası, 18: 123-145.